

Senter for forskning på
sivilsamfunn &
frivillig sektor

Potensialet for økt frivillig
deltakelse i Norge

Notat

Bjarte Folkestad og Hilmar Mjelde Langhelle

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Bergen/Oslo 2016

© Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor 2016

Notat 2016:1

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Co/Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.sivilsamfunn.no

Notatet er finansiert av Kulturdepartementet gjennom prosjektet «Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor». Senteret er et samarbeidsprosjekt mellom Uni Research Rokkansenteret og Institutt for samfunnsforskning.

Innhold

Innhold	4
Innledning	5
Hvor mange ønsker å delta?	8
Hva kjennetegner de som ikke deltar?	11
Hvorfor deltar folk ikke?	15
Rekruttering til frivillig innsats	15
Forklaringer på frivillig innsats	15
Barrierer for deltakelse – hvilke er viktigst?	16
Hvordan slår rekrutteringsprosessen, forklaringer for frivillig innsats og barrierer ut for de eldre?	17
Betydningen av kontekst for deltakelse	23
Hva betyr kontekst for potensialet for deltakelse?	23
Hvorfor er betyr kontekst så lite?	23
Konklusjon	24
Litteratur	27

Innledning

I dette notatet ser vi på potensialet for økt frivillig deltakelse i Norge, med et særlig fokus på eldre. To nyere stortingsmeldinger har belyst temaet. Meld. St. 29 (2012-2013) *Morgendagens omsorg* peker på et potensial for økt frivillig deltakelse blant eldre: «[...]framtidige årskull [eldre] har høyere utdanning og bedre helse, og vil ha bedre forutsetninger enn tidligere generasjoner til å delta og være aktive» (s. 86). Meldingen poengterer også at eldre frivillige kan være en betydelig ressurs i eldreomsorgen: «[...]frivillig arbeid for å få flere eldre, særlig aleneboende, til å komme seg ut og bevege seg gjennom for eksempel turgrupper, er en fin måte å møte andre på» (s. 93). Meld. St. 19 *Folkehelsemeldingen* (2014-2015) diskuterer en nasjonal strategi for å «utnytte potensialet som ligger i frivillig arbeid» på helse- og omsorgsfeltet (s. 68).

Men hva forstås vi med «potensial for økt deltakelse»? For å kartlegge hvilket potensial for økt frivillighet som finnes blant nordmenn, må vi ta utgangspunkt i det nåværende deltakelsesnivået og hvor mye det kan økes.

Det er naturlig først å diskutere om det finnes et potensial for en økning i det generelle omfanget av frivillig innsats i Norge. I 2014 svarte 61 prosent av nordmenn at de hadde utført frivillig arbeid de 12 siste månedene (Folkestad m.fl. 2015). I internasjonal målestokk er det norske nivået høyt sammenlignet med våre naboland, som Sverige (ca. 50 prosent), Danmark (ca. 30 prosent) og i tillegg Nederland (37 prosent) (Wollebæk og Sivesind 2010). Nivået på den frivillige innsatsen i Norge er stabilt og svakt økende over tid, men hvis målet er at 100 prosent av befolkningen skal delta i frivilligheten, har vi fortsatt et stort potensial for økt deltakelse.

Ut ifra denne statistikken kan vi altså slå fast at deltakelsesnivået i Norge er relativt høyt. Er det mulig å øke det ytterligere? Forskningen tyder på at et mål om «hele folket i *frivillig* arbeid» ikke er realistisk, gitt at deltakelse stiller en del ressursmessige krav til de som skal delta. Selv om frivillighet kan medføre mange goder for både den frivillige og samfunnet som helhet, er det godt dokumentert i både norsk og internasjonal forskning at subjektive disposisjoner (motivasjon, kost-/nyttevurderinger) og individuelle utgangsbetingelser (tid, sosialt nettverk, utdanningsnivå, inntekt, kjønn, alder) påvirker folks vilje og evne/muligheter for frivillig deltakelse. Folk må med andre ord være

interesserte og motiverte og ha de nødvendige individuelle ressursene for å (kunne) delta.

Heller enn å sette et mål om at hele befolkningen skal delta frivillig, er det følgelig mer hensiktsmessig å undersøke *om* og *hvor* det finnes et potensial for økt deltakelse. Sagt på en annen måte: mange er frivillige, men finnes det flere som ønsker å delta, eller kunne tenkes å delta, gitt de riktige omstendighetene? Stortingsmeldingene vi nevnte innledningvis peker på de eldre som en gruppe med et særlig potensial for økt deltakelse.

Vi undersøker derfor i dette notatet følgende to overordnede problemstillinger:

- 1. Hvor finnes det eventuelt et potensial for økt frivillig deltakelse i Norge?**
- 2. Hva skal til for å realisere potensialet for økt frivillig deltakelse i Norge?**

Notatet er en oppsummerende analyse av tre nylige forskningsarbeider om frivillig deltakelse:

- Betingelser for frivillig innsats: Motivasjon og kontekst (Wollebæk, Sætrang og Fladmoe 2015)
- Frivillig innsats i Noreg 1998-2014. Kva kjenneteikner dei frivillige og kva har endra seg? (Folkestad, Christensen, Strømsnes og Selle 2015)
- Varierer aktivt organisasjonsmedlemskap etter kommunale kjennetegn? (Folkestad og Mjelde 2016)

I tillegg gjør vi nye analyser hentet fra eksisterende data, samt nyere data fra Frivillighetspanelet som ble gjennomført gjennom Medborgerpanelet (UiB)¹ høsten 2015.

Notatet er strukturert som følger: For det første vil vi studere *hvor mange* det er som uttrykker et ønske om å delta. For det andre er det viktig å se på hva som *kjennetegner* de som ikke deltar. For det tredje, hvordan blir folk rekruttert, hva slags *grunner* oppgir de ikke-deltakende for ikke å delta og hvilke barrierer trekker de frem? For det fjerde: hvilken rolle spiller *konteksten* de deltakende og ikke-deltakende opererer i? Med kontekst mener

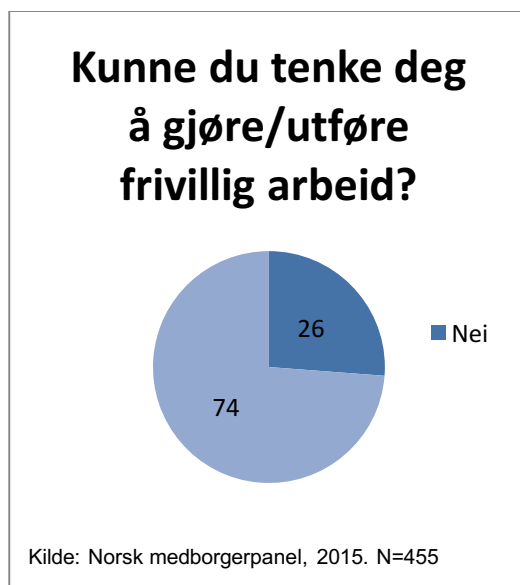
¹ Frivillighetspanelet utgjør en del av Norsk medborgerpanel (NMP), som er en internettbasert undersøkelse om nordmenns holdninger til viktige samfunnstema. For mer informasjon se <http://www.uib.no/medborger>, samt rapporten Betingelser for frivillig innsats: motivasjon og kontekst (Wollebæk, Sætrang og Fladmoe 2015)

vi kjennetegn ved lokalsamfunnet de frivillige er aktive i. Til slutt: hvilke *grep* kan tas for å realisere potensialet for økt frivillig deltakelse i Norge?

Hvor mange ønsker å delta?

Gjennom Frivillighetspanelet har vi ved flere anledninger spurt et utvalg av den norske befolkningen om de kunne tenke seg å gjøre mer frivillig arbeid. Spørsmålet ble stilt både til de som sa de hadde utført frivillig arbeid i løpet av de siste 12 månedene og de som sa de ikke hadde det. Resultatene viser klart at det finnes et potensial for økt deltakelse både blant de som ikke deltar og de som deltar. Høsten 2015 svarte 74 prosent av de som *ikke* hadde utført frivillig arbeid i løpet av de siste 12 månedene at de kunne tenke seg å gjøre/utføre frivillig arbeid. 26 prosent av de som ikke hadde gjort noe frivillig arbeid heller ikke kunne tenke seg å gjøre det. Sagt på en annen måte: det kan tenkes at omtrent $\frac{1}{4}$ av den norske befolkningen over 18 år (altså de 74 prosentene nevnt i Figur 1 nedenfor) som ikke gjør frivillig arbeid, kunne tenke seg å gjøre det.

Figur 1. Kunne du tenke deg å gjøre/utføre frivillig arbeid? Prosent.

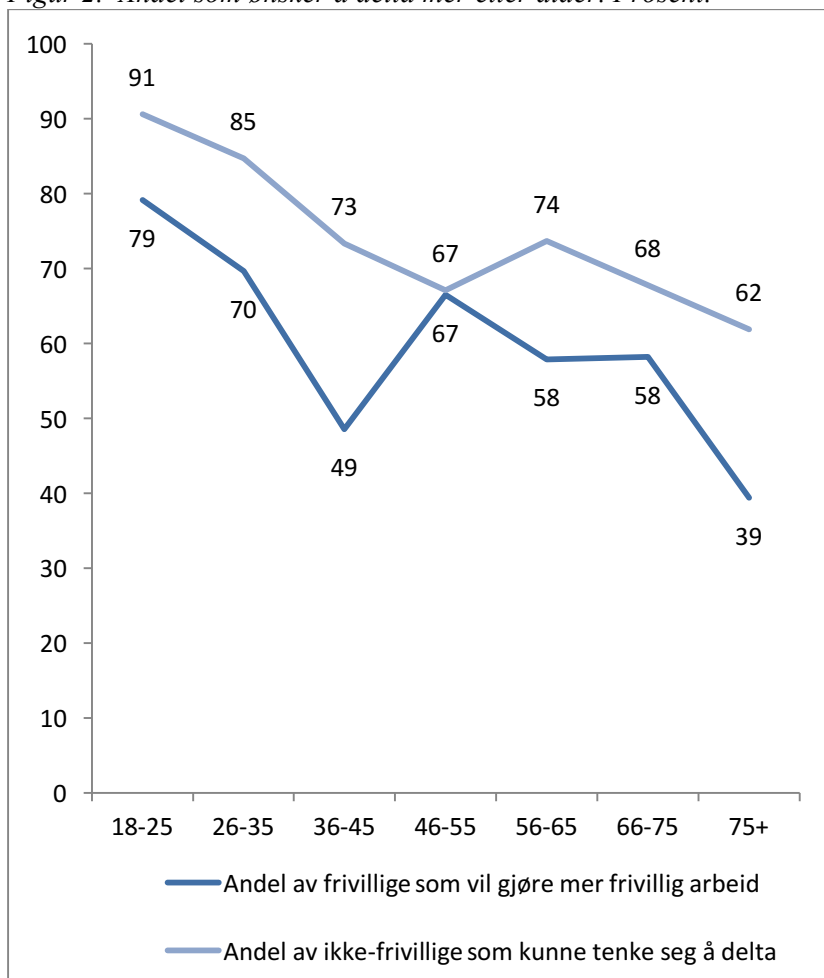

I tillegg til de som ikke gjør noe frivillig arbeid og som sier at de kunne tenke seg å gjøre frivillig arbeid, finner vi at det også blant de som utfører frivillig arbeid er flere som kunne tenke seg å gjøre *mer* frivillig arbeid. 61 prosent av de som har utført frivillig arbeid de siste 12 månedene sier at de kunne tenke seg å gjøre mer frivillig arbeid. Denne store andelen finner vi i alle organisasjonstyper. Det er med andre ord i sum et nokså generelt trekk ved de frivillige at de ønsker å gjøre mer frivillig arbeid.

Under denne generelle tendensen kan det likevel finnes viktige forskjeller blant befolkningen med hensyn til hvem som ønsker å delta i større grad. Når vi studerer tallene etter sentrale bakgrunnsvariabler som kjønn, alder og utdanning finner vi at det er en klar forskjell mellom de ulike aldersgruppene i befolkningen når det gjelder ønsket om deltakelse. I Figur 2 viser vi hvordan ønsket om å delta (blant de ikke-frivillige) og ønsket om å delta mer (blant de frivillige) fordeler seg etter aldersgrupper.²

² For kjønn og utdanning finner vi mindre forskjeller.

Figur 2. Andel som ønsker å delta mer etter alder. Prosent.

Kilde: Norsk medborgerpanel, 2015. N «Andel av frivillig som vil gjøre mer frivillig arbeid»: 18-25 år:48; 26-35 år:99; 36-45 år:134; 46-55 år:206; 55-65 år:178; 66-75år:153; 75+:33; Totalt: 851. N «Andel av ikke-frivillige som kunne tenke seg å delta: 18-25 år:32; 26-35 år:59; 36-45 år:60; 46-55 år:79; 55-65 år:114; 66-75år:90; 75+:21; Totalt: 455.

Figuren viser at blant de ikke-frivillige er det mellom 85 og 91 prosent i aldersgruppene mellom 18 og 35 år som kunne tenke seg å gjøre frivillig arbeid. For de som allerede er frivillige er det i samme aldersspenn vi finner størstparten av de som ønsker å gjøre mer frivillig arbeid. Ønsket om å delta er ikke like høyt blant de eldre.

Vi har nå sett på ønsket om å delta. For å lære mer om potensialet for deltakelse, er det nødvendig å finne ut mer om hva som kjennetegner de ikke-deltakende. Vi undersøker dette i følgende seksjon.

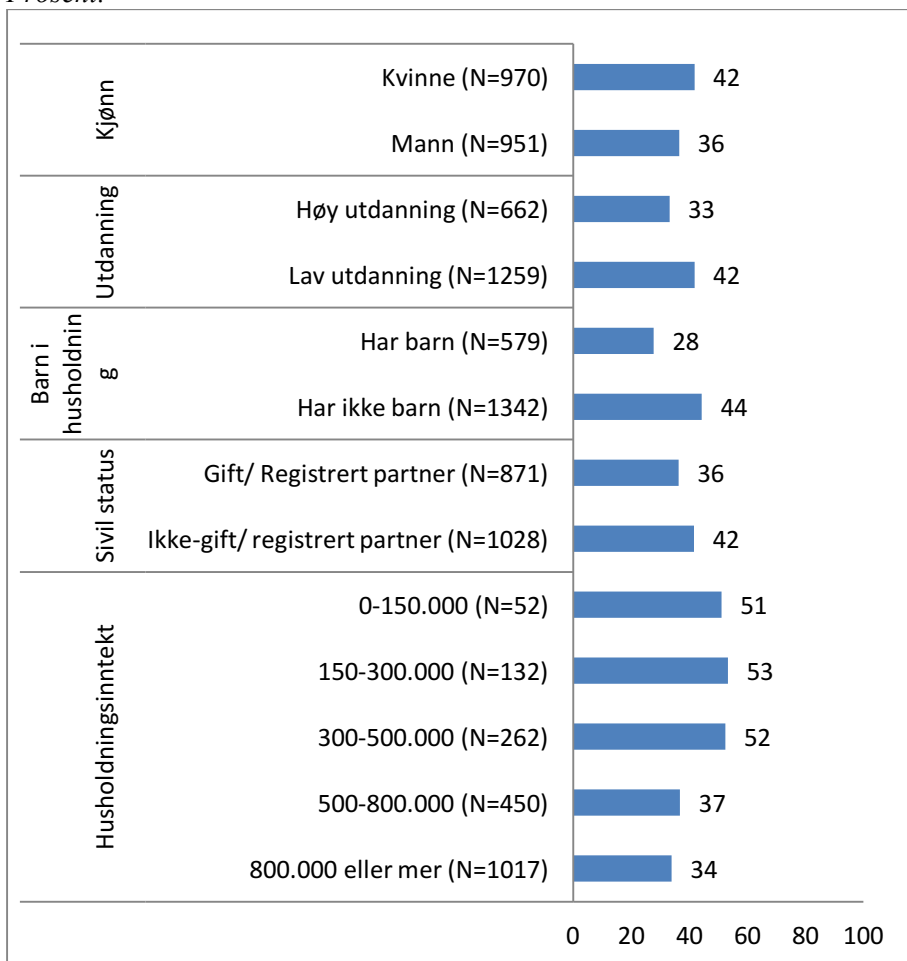
3

Hva kjennetegner de som ikke deltar?

I den denne delen av notatet viser vi hva som kjennetegner de som ikke deltar. Her skal vi se nærmere på data hentet fra Frivillig innsats- undersøkelsene som er gjennomført fem ganger siden 1998. Vi ser på den siste undersøkelsen gjennomført i 2014, og konsentrerer oss om de som ikke deltar som frivillig.³ Figur 3 under viser fordelingen av ikke-deltakende etter ulike karakteristika:

³ For mer beskrivelser av data, og for mer detaljert gjennomgang av resultater for kjennetegn ved de som deltar som frivillig viser vi til rapporten «Frivillig innsats i Noreg 1998-2014.»

Figur 3. Andel som ikke har utført frivillig arbeid etter ulike karakteristika. Prosent.

Kilde: Frivillig innsats 2014

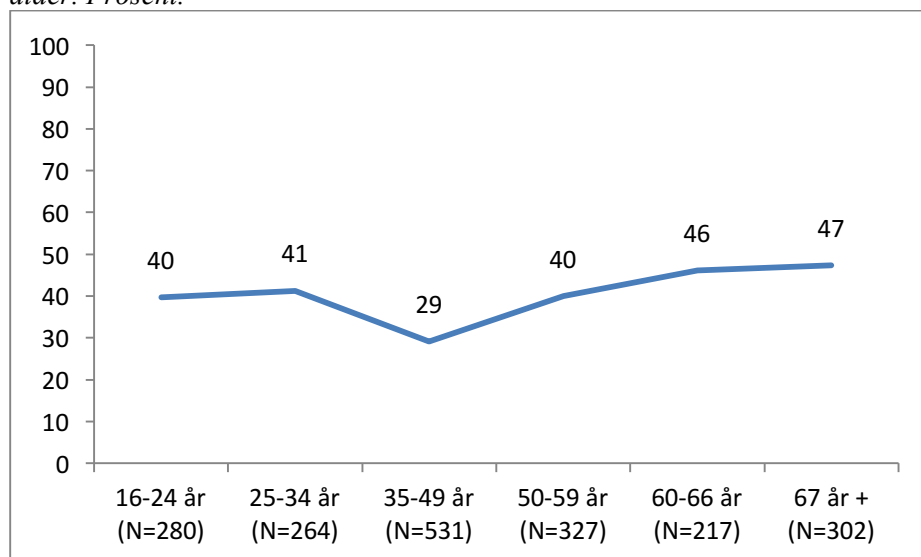
Figuren viser at:

- Det er noen flere kvinner enn menn som ikke deltar.
- Det er flere blant de med lav utdanning som ikke deltar.
- De som ikke har barn i husholdningen deltar i mindre grad enn de som har hjemmeboende barn.
- Ikke-gifte/samboere deltar i mindre grad.
- De med lavest husholdningsinntekt deltar ikke i så stor grad som de med høyere husholdningsinntekt.

Alle disse kjennetegnene er forhold som er godt kjent i forskningslitteraturen, og flere rapporter ved Senter for forskning på frivillighet og sivilsamfunn har dokumentert og beskrevet disse sammenhengene (se blant annet Folkestad m.fl. 2015, Wollebæk m.fl. 2015 og Wollebæk og Sivesind 2010)

Ser vi så på fordelingen av de ikke-deltakende etter alder, ser vi at det er blant de aller eldste vi finner flest ikke-deltakende:

Figur 4. Andel som ikke har utført frivillig arbeid siste 12 måneder etter alder. Prosent.

Kilde: Frivillig innsats 2014

Mellom 46 og 47 prosent av de over 60 år deltar ikke i frivillig arbeid. For den aller yngste aldersgruppen, 16-24 år, er det 40 prosent som ikke har gjort noe frivillig arbeid for en organisasjon de siste 12 månedene. Statistisk sett er det likevel små forskjeller mellom aldersgruppene, med unntak av aldersgruppen 35-49 år, som skiller seg ut ved å ha vesentlig færre ikke-deltakende (29 prosent). Dette skyldes hovedsakelig at mange i denne aldersperioden har barn som er aktive deltakere i lag og foreninger (se Figur 3).

Når det gjelder utvikling i sammenhengen mellom deltakelse og alder over tid, finner Folkestad og kolleger at det over tid ikke har skjedd særlige endringer: "Effekten av alder er [...] uendra over tid" (Folkestad m.fl. 2015:44). Det er altså ingen aldersgrupper som ser ut til verken å øke eller redusere sin deltakelse når vi ser disse sammenhengene over tid. Dette er et funn som bryter med tendenser vi kjenner fra blant annet Danmark, hvor det har vært en klar økning i andelen eldre som gjør frivillig arbeid (Fridberg 2014). Forventningen som vi har nevnt innledningsvis om at de eldre i dag med sin høye

utdannelse og bedre helse skal delta i større grad, er med andre ord ikke noe vi ser igjen i norske befolkningsundersøkelsene.

Gitt at særlig de eldre skiller seg ut, og er en gruppe som får særlig fokus i nevnte stortingsmeldinger, er det derfor interessant å se nærmere på denne aldersgruppen og hvordan de skiller seg ut fra den øvrige befolkningen. I det resterende av notatet ser vi derfor nærmere på hvilke forhold generelt, og i de eldres tilfelle spesielt, som kommer i veien for deltakelse i frivillige organisasjoner.

Hvorfor deltar folk ikke?

I denne delen oppsummerer vi først noen av de viktigste funnene fra Wollebæk m.fl. (2015) sin rapport om betingelser for frivillig innsats. Vi deler dette inn i tre bolker:

- Rekruttering til frivillig innsats
- Forklaringer på deltagelse i frivillig innsats
- Barrierer for frivillig innsats

Deretter ser vi nærmere på disse delene med et særlig fokus på den eldre delen av befolkningen.

Rekruttering til frivillig innsats

Wollebæk og kolleger finner at «... 55 prosent av frivillige innsatser kommer i stand fordi man blir spurt av noen andre. I 45 prosent av tilfellene skjer det fordi man selv tar initiativet» (Wollebæk m.fl 2015:26). I analysene av Frivillighetspanelet har Wollebæk m.fl. (2015) bl.a. vist at de unge har større sannsynlighet for å bli spurt enn den øvrige delen av befolkningen. Dette er et funn som går på tvers av internasjonal forskning, og som kanskje kan tilskrives en generell økning i ungdoms engasjement de senere årene. Også studier av politisk deltagelse (valgdeltagelse og partimedlemskap) har vist en økning blant unge i perioden (Bergh 2013, Ødegård 2014).

Forklaringer på frivillig innsats

Det er flere forhold som tas i betraktning når en forsøker å forklare variasjoner i frivillig deltagelse. Det kan handle om:

Subjektive disposisjoner:

- Interesse og motivasjon for deltagelse

- Kostnad/-nyttevurderinger av deltakelse (veier kostandene forbundet med gratisarbeid opp for det man «får igjen» for det?)
- Kollektiv mestringstro («troen på at effektiv handling er mulig på gruppenivå»)

Individuelle utgangsbetingelser:

- Sosioøkonomiske ressurser
- Sosiale nettverk
- Tid
- Livsfase
- Helse
- Erfaring med frivillighet i oppveksten

Forhold ved konteksten:

- Kommunale kjennetegn: Små versus store kommuner/sentrale versus mindre sentrale kommuner
- Organisasjonskontekst: organisering av arbeidet
- Sosiale forventninger: «De fleste jeg kjenner gjør frivillig arbeid»

Wollebæk m.fl. (2015) finner at så godt som alle disse forholdene spiller en rolle når det gjelder å skille mellom de som gjør frivillig arbeid og de som ikke gjør det. Ved bruk av ulike datasett finner de blant annet at:

- Høy motivasjon og interesse og det at noen faktisk har spurt dem om å bidra er de viktigste forklaringene på hvem som utfører frivillig arbeid.
- Sosiale nettverk er svært viktige i rekrutteringsprosessen. Et flertall begynner med frivillig arbeid fordi noen spør dem, eller fordi de får høre om muligheten gjennom noen de kjenner. Livsfase har stor og selvstendig betydning (ha barn, god helse.)

Vi skal nå se nærmere på hva slags barrierer for deltakelse som er viktigst.

Barrierer for deltakelse – hvilke er viktigst?

Når det gjelder barrierer, stiller Wollebæk m. fl. (2015) spørsmålet om hva som forhindrer folk i å være frivillige. De finner at følgende faktorer fungerer som barrierer for deltakelse, i fallende rekkefølge:

- Manglende tid (for opptatt med andre aktiviteter, krevende arbeidssituasjon)
- Manglende interesse

- Begrensede sosiale nettverk (ikke blitt spurt om å delta, vet ikke hvor en skal begynne)
- Dårlig helse

La oss diskutere disse kulepunktene i tur og orden: Høystatusgrupper (for eksempel personer med høy utdanning) tenderer til å vektlegge tidsmangel og travelhet, mens lavstatusgrupper vektlegger manglende interesse og begrensede sosiale nettverk.

Hva som ligger bak et svar som «manglende interesse» er åpent for tolkning. Sundeen, Raskoff og Garcia (2007) peker på at høystatusgrupper gjerne beveger seg i sosiale miljøer der det i større grad er forventninger om og oppmuntringer til å drive med frivillig arbeid, sammenlignet med grupper med lav inntekt og utdanning. Det er imidlertid vanskeligere å forklare at manglende interesse oftere forekommer blant menn enn kvinner når vi vet at kjønnsfordelingen blant de frivillige er nokså lik. Én mulig forklaring kan være at såkalt sosialt ønskelige svar (eng. «social desirability bias») forekommer oftere for kvinner enn for menn; at kvinner i større grad enn menn svarer ut fra hva de anser som å være sosialt ønskelig/ideelt. Vi har ikke direkte mål på denne feilkilden i våre data, men forskning på etikk i næringslivet har tidligere antydnet at fenomenet forekommer noe oftere blant kvinner enn menn (Chung og Monroe 2003, Dalton og Ortegren 2011)

Wollebæk m. fl. (2015) finner at nettverksbegrunnelser for ikke å delta forekommer oftere i lavstatusgrupper. I flere av analysene i samme rapport viser de at høyt utdannede oftere blir oppfordret til å delta enn lavt utdannede, noe som trolig kan forklares med bredere sosiale nettverk blant høyt utdannede, at høyt utdannede regnes som mer attraktive som frivillige på grunn av høyere deltakelsessannsynlighet og ferdighetsnivå og at rekrutteringsforsøk gjerne retter seg mot personer som likner en selv. Dersom høyt utdannede er overrepresentert blant de frivillige, følger det at færre rekrutteringsframstøt retter seg mot lavt utdannede.

Når det gjelder helse, er det en oftere forekommende barriere for eldre, lavstatusgrupper og kvinner.

Vi gjentar i det følgende denne diskusjonen med eksklusivt blikk på de eldre.

Hvordan slår rekrutteringsprosessen, forklaringer for frivillig innsats og barrierer ut for de eldre?

Vi har nå sett på noen av de viktigste forklaringene på hvordan folk blir rekruttert, forklaringer på frivillig innsats og barrierer. Dette har vært basert på analyser av befolkningen som helhet. I denne delen skal vi se spesielt på de eldre (og sammenlikner dem opp mot resten av befolkningen). Siden vi vet at

de over 60 år deltar i mindre grad enn resten av befolkningen, er det interessant å se på om de eldre skiller seg ut med tanke på de ulike mekanismene som forklarer frivillig deltakelse.

Vi starter med å se på rekruttering. Vi skiller som nevnt mellom to hovedformer for veien inn til frivillig sektor: en blir enten spurt om å bli med eller så oppsøker en organisasjonen på eget initiativ. Wollebæk m.fl. (2015:26) finner altså at flertallet av frivillige innsatser (55 prosent) på en eller annen måte er knyttet til sosiale nettverk, ved at man har blitt direkte oppfordret av andre, eller hørt om muligheten gjennom noen man kjenner. Hvordan ser dette bildet ut når vi ser på eldregruppen: hvilken rolle spiller sosiale nettverk her? Siden respondentene kan ha arbeidet for flere enn én organisasjon, og rekruttert på ulike måter til de ulike organisasjonene, skiller vi i Tabell 1 mellom tre typer frivillige: 1) de som utelukkende ble spurt om å delta; 2) de som både ble spurt og tok initiativ på egenhånd; 3) de som utelukkende tok initiativ selv. Svarene under er fordelt etter alderskategorier:

Tabell 1. Fordeling av rekrutteringsvei etter alder. Prosent.

Hvordan ble du frivillig?	16-24 år	25-34 år	35-49 år	50-59 år	60-66 år	67 år +	Totalt
Eget initiativ	39	39	31	33	38	35	35
Eget initiativ og på oppfordring	16	23	24	25	24	21	23
På oppfordring	45	38	45	42	38	44	42
Total (N)	216	305	692	434	220	344	2211

Kilde: Frivillig innsats 2014.

Som det går fram av tabellen fordeler svarene seg nokså likt utover alderskategoriene, men de fleste blir frivillige på oppfordring fra andre. De eldre følger med andre ord stort sett de samme rekrutteringsveiene som befolkningen for øvrig.

Skiller de eldre seg ut når det gjelder forklaringer på frivillig innsats?

Når det gjelder ulike forklaringer på frivillig innsats skiller vi mellom tre ulike hoveddimensjoner:

- Subjektive disposisjoner (motivasjon, interesse, kost/nytte vurderinger)
- Individuelle utgangsbetingelser (sosioøkonomiske ressurser)
- Forhold ved konteksten (f.eks. sosiale forventninger)

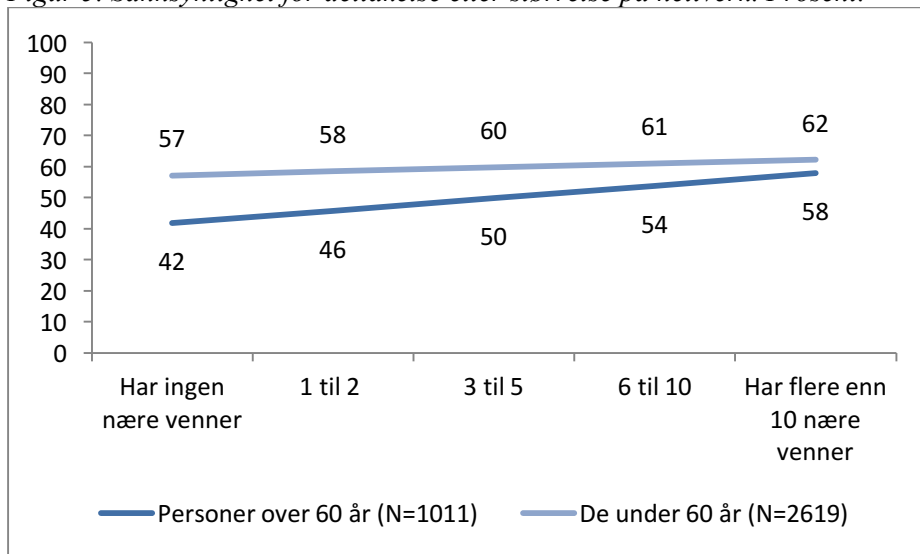
Wollebæk m.fl. (2015) finner at de fleste forhold har betydning, men at det samtidig er noen som er viktigere enn andre. I analyser av forskjellen mellom frivillige og ikke-frivillige, finner forfatterne at de viktigste forskjellene var interesse for frivillig arbeid og sosiale forventninger. Sammenlignet med dem som ikke deltar, er personer som deltar mer interessert og inngår oftere i sosiale sammenhenger der det forventes at en deltar. Når vi analyserer den samme modellen med fokus på skille mellom de eldre og resten av befolkningen (se Appendiks for resultattabell), finner vi at det er mye som er likt mellom de eldre og resten av befolkningen. Både interessen for frivillig arbeid og opplevde sosiale forventninger spiller en viktig rolle for å skille mellom de som er aktive og de som ikke er det (i begge aldersgrupper). Her må vi legge til at årsakssammenhengene likevel kan være komplekse: det kan like gjerne tenkes at de som driver med frivillig arbeid blir mer interessert i frivillig arbeid og befinner seg i miljø hvor flere gjør det samme.

Det er likevel noen områder hvor de eldre skiller lag fra resten av befolkningen når det gjelder å forklare forskjellen mellom frivillig og ikke-frivillig⁴

- Betydningen av sosiale nettverk er signifikant for personer som er 60 år eller eldre, men ikke for de under 60.
- Personer som deltok i frivillig arbeid da de var unge, har større sannsynlighet for å drive med frivillig arbeid når de er voksne. Denne sammenheng gjelder imidlertid kun for dem under 60 år.
- Det er i noe større grad menn enn kvinner som deltar blant de over 60 (vi finner det samme for befolkningen under 60 år).
- Helse er ikke overraskende en viktig faktor for de over 60. Her er det en klar signifikant sammenheng: jo dårligere helse en opplever å ha, desto mindre er sannsynligheten for å drive med frivillig innsats. For befolkningen under 60 er denne sammenheng mindre tydelig.

Vi viser til Appendiks for detaljerte resultater. Her skal vi konsentrere oss om de to forholdene knyttet til nettverk og egenopplevd helse. I Figur 5 under viser vi hvordan størrelsen på det sosiale nettverk spiller en rolle for de eldre, mens det for befolkningen ellers har liten betydning.

4 Merk: med «signifikant» mener vi at vi kan være trygge på at sammenhengene kan antas å gjelde hele den eldre befolkningen, ikke bare vårt utvalg.

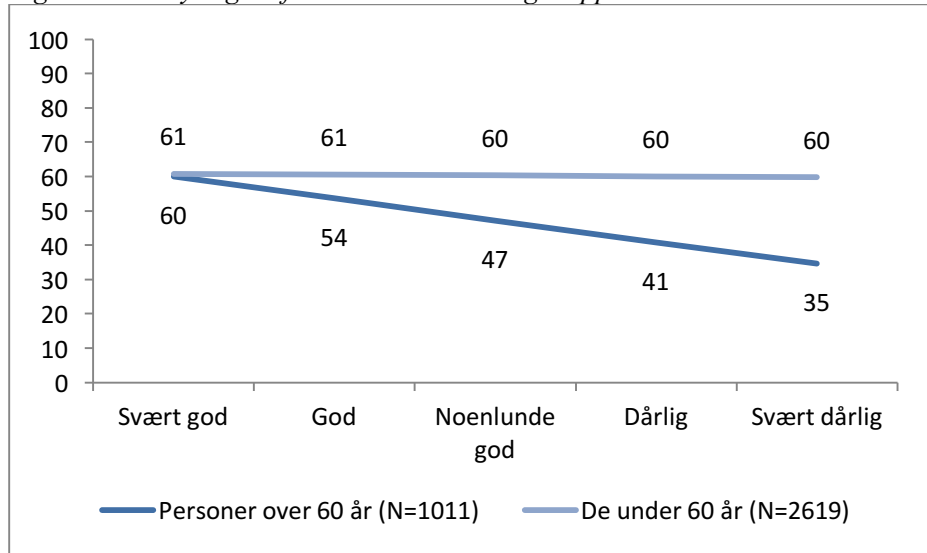
Figur 5. Sannsynlighet for deltakelse etter størrelse på nettverk. Prosent.

Kilde: Frivillig innsats 2014

Figuren viser såkalte predikerte sannsynligheter. Dette er tall som sier noe om sannsynligheten for at en person utfører frivillig arbeid eller ikke, kontrollert for de andre forklaringsvariablene som er med i analysen. Ser vi på de eldre, viser figuren at blant de som har flere enn 10 nære venner, så deltar 58 prosent av disse som frivillige. For de over 60 som ikke har noen nære venner er det tilsvarende tallet på 42 prosent. For befolkningen for øvrig finner vi derimot små og ikke signifikante forskjeller etter hvor mange venner en har.

En annen sentral faktor hvor eldre skiller seg fra resten av befolkningen, er betydningen av egenopplevd helse. Dette ser vi av Figur 6 under:

Figur 6. Sannsynlighet for deltakelse etter egenopplevd helse. Prosent.

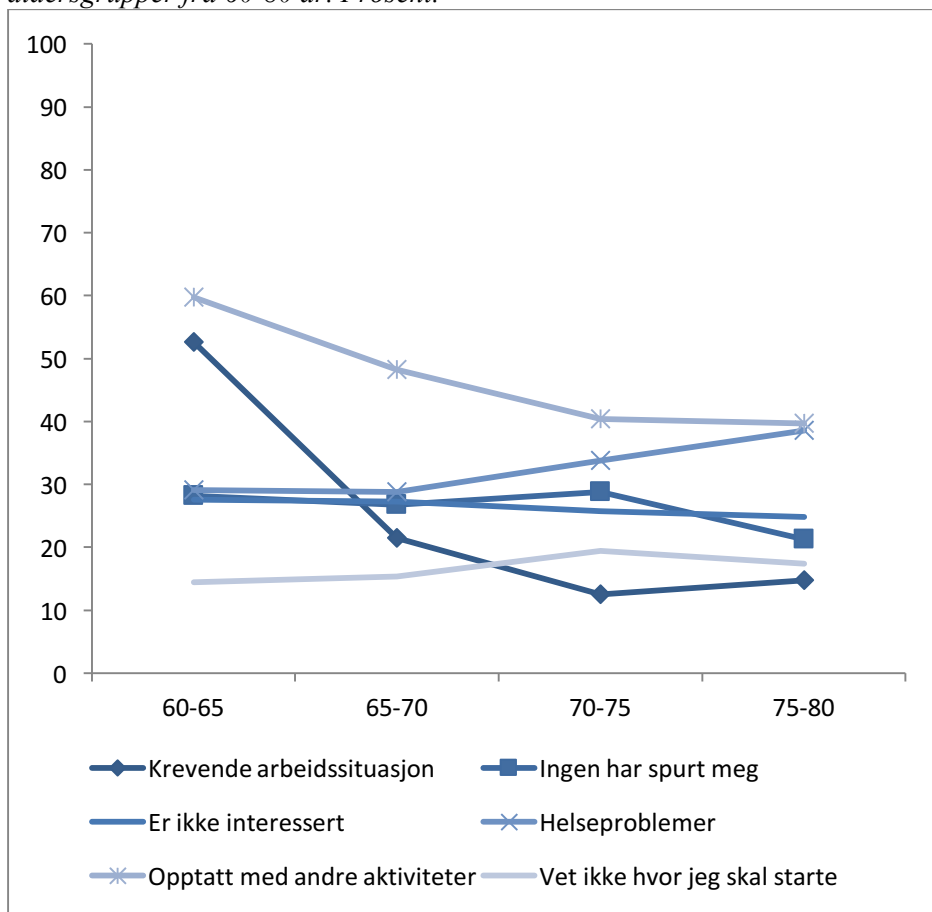

Kilde: Frivillig innsats 2014

Mens det i befolkningen under 60 år ikke er noen forskjeller i deltakelsesmønsteret etter egenopplevd helse, fortøner dette seg nokså annerledes for de over 60. Her blir deltakelsen nesten halvert når vi sammenlikner de som oppgir svært god helse opp mot de som svarer at de har svært dårlig helse. Blant de sistnevnte finner vi at 35 prosent svarer at de har utført frivillig arbeid; for de som oppgir svært god allmenn helse deltar 60 prosent som frivillige.

Spørsmålet er dermed om helse er en viktig barriere blant de eldre når det gjelder deltakelse. Som Wollébæk m.fl. (2015) viste i sin rapport er helseproblemer en av de viktigste barrierene for de eldste når en sammenlikner med resten av befolkningen. Likevel: når vi ser utelukkende på de eldre fra 60-80 år er det imidlertid ikke helseproblemer som fremstår som den største barrieren. I Figur 7 viser vi svarfordelingen for ulike deltakelsesbarrierer etter aldersgrupper fra 60 til 80 år,

Figur 7. Barrierer for engasjement i frivillige organisasjoner, etter aldersgrupper fra 60-80 år. Prosent.

Kilde: Frivillig innsats 2014. N: 60-65 år: 359-365; 65-70 år: 313-319; 70-75 år: 211-216; 75-80 år: 121-122

I Figur 7 ser vi at «opptatt med andre aktiviteter» fremstår som en viktigere barriere enn helseproblemer helt frem til 75-80. For 60-65 er også krevende arbeidssituasjonen sentral barriere, frem til den avtar fra 65-70 (ikke overraskende, ettersom mange går av med pensjon i denne perioden). Selv om helseproblemer som forventet øker med alder, er en vel så sentral barriere knyttet til sosiale nettverk - å ikke ha blitt spurt.

Betydningen av kontekst for deltakelse

Avslutningsvis spør vi hva kommunen folk bor i har å si for potensialet for deltakelse i frivillige organisasjoner. Selv om egenskaper ved den enkelte innbygger fortrinnsvis avgjør potensialet for deltakelse i en gitt setting, kan trekk ved lokalsamfunnene virke inn som *mellomliggende faktorer*. Selv om innbyggerne er toppmotiverte for å delta lokalt, vil det for eksempel virke hemmende på organisasjonslivet om kommunen ikke har penger til å drifte idrettsanlegg, eller hvis kommunen styres av en politisk koalisjon som ikke prioriterer å tilrettelegge for organisasjonsliv på de måtene den kunne tenkes å gjøre, som ved å bevilge penger til diverse aktiviteter.

Hva betyr kontekst for potensialet for deltakelse?

Analysene til Folkestad og Mjelde (2016) viser at kontekstfaktorer betyr lite eller ingenting for generelt aktivt medlemskap. Hvor du bor ser ikke ut til å ha særlig stor betydning for hvorvidt du er aktivt medlem i en organisasjon eller ikke. Nye analyser gjort i forbindelser med dette notatet, basert på samme data, viser at resultatene ikke endrer seg dersom vi utelukkende ser på de eldre sin organisasjonsdeltakelse (resultat ikke vist her).

Hvorfor er betydning kontekst så lite?

Årsakene til at individer gjør frivillig innsats og er aktive medlemmer i ulike lag og organisasjoner er sammensatte. En del av forklaringsgrunnlaget hører til, som har vi har inne på ovenfor, livsfase-forklaringer og motivasjonene som følger deretter. Organisasjonsdeltakelse er først og fremst en individuell aktivitet. Det er det enkelte individ som med sin bakgrunn og motivasjon som engasjerer seg, enten på eget initiativ eller på forespørsel fra en organisasjonen eller andre i sitt nettverk.

Konklusjon

Vi har i dette notatet diskutert potensialet for økt frivillig deltakelse. Selv om nivået på nordmennes frivillige deltakelse relativt sett er høyt, er det en betydelig andel av den ikke-deltakende befolkningen som uttrykker et ønske om å delta. Vi har diskutert forhold som påvirker dette potensialet, og oppsummerer hovedfunnene nedenfor.

Potensialet i befolkningen som helhet

Analyser av Frivillighetspanelet viser at det tilsynelatende finnes et potensial for økt frivillig deltakelse i den norske befolkningen over 18 år. 74 prosent av de som svarte at de ikke var frivillige, sier at de (likevel) kan tenke seg å utføre frivillig arbeid.

I dette notatet har vi gått gjennom tre sentrale forskningsrapporter som alle belyser ulike aspekter ved frivillig deltakelse. Fokuset i notatet har vært på kjennetegn ved de som ikke deltar. De ikke-deltakende er typisk: eldre (over 60 år), kvinner, lavt utdannede, uten barn i husholdningen, ugifte og har lav husholdningsinntekt. Vi har også vist i notatet at kontekst (kommunetilhørighet) har liten betydning for å øke potensialet for deltakelse.

Videre har vi sett på hva slags barrierer en møter for deltakelse i organisasjonslivet. Barrierene for ikke å begynne og å slutte er i stor grad overlappende. Under viser vi de viktigste barrierene for deltakelse og antyder mulige løsninger organisasjonene kan iverksette for å overstige disse:

Barriere	Mulig løsning
Manglende tid/ endret livssituasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Synliggjøre mindre tidskrevende aktiviteter • Sørge for arbeidsoppgaver som oppleves nyttige og ikke overbelaster • Sørge for at de frivillige føler seg verdsatt
Manglende interesse	<ul style="list-style-type: none"> • Framheve de individuelle godene/egennyttene ved deltakelse • Framheve samfunnsnyttene ved frivillighet
Svake sosiale nettverk	<ul style="list-style-type: none"> • Henvende seg til de som vanligvis ikke deltar: yngre, eldre og lavstatusgrupper
Dårlig helse	<ul style="list-style-type: none"> • Understreke trivselsgevinster ved deltakelse • Mulig tilrettelegging gjennom infrastruktur

Potensialet blant de eldre

Analysene viser at den eldste aldersgruppen (dvs. 75+) i mindre grad enn andre aldersgrupper ytrer ønske om å delta mer. Dette så vi tydelig i Figur 2, hvor det er en klar forskjell mellom den yngste aldersgruppen og den eldste aldersgruppen når det gjelder andelen som ønsker å delta mer.

Hva gjelder faktisk deltakelse, skiller de eldre seg mindre fra befolkningen for øvrig. Men det er likevel flest ikke-deltakende blant 60 år og oppover. Når vi ser på hvordan de eldre rekrutteres, er det igjen lite som skiller dem fra befolkningen for øvrig. Men relativt mindre nettverk, skrantende helse og å være opptatt med andre aktiviteter er mulige forklaringer på de eldres lavere nivå av deltakelse.

For å realisere potensialet for økt deltakelse blant eldre som stortingsmeldene diskuterer, må organisasjonene trolig først og fremst i enda større grad henvende seg til de eldre, gitt nettverksbarrieren. Framtidig forskning bør studere hvordan de eldre best nås, og hva som eventuelt kan gjøre effekten av helse som hinder noe mindre. Som nevnt er en krevende arbeidssituasjon også et betydelig hinder for undergrupper av eldre. Forskning bør fokusere på om endringer i arbeidslivet, som kravet om å stå lengre i arbeid, har konsekvenser for de eldres frivillighet. Det bør også undersøkes hva det er ved kategorien «opptatt med *andre aktiviteter*» som for mange fremstår som etn barriere for frivillig deltakelse.

Appendiks

I tabellen under viser vi resultatene fra en samlet logistisk regresjonsanalyse der vi deler utvalget inn i de som er over 60 og de som er under 60 år. Dette er utgangspunktet for Figur 5 og Figur 6. Modellen for analysen er den samme som er benyttet i Wollebæk m.fl. (2015) sin rapport:

Tabell 2. Resultater fra logistisk regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter.

	Frivillig arbeid, personer over 60+	Frivillig arbeid, personer under 60
Bredde i sosiale nettverk	0.19**	0.06
Interesse for frivillig arbeid	0.31***	0.33***
Sosiale forventninger	0.28***	0.33***
Aktiv i org. Under oppvekst	0.08	0.11*
Foreldre aktive under oppvekst	0.13~	0.09~
Mindre sentrale kommuner	0.49	-0.25
Noe sentrale kommuner	-0.10	-0.12
Sentrale kommuner	-0.26	-0.30~
Utdanning	0.14	0.09
Kvinne	-0.58***	-0.21*
Egenvurdert helse	-0.30***	-0.01
Hjemmeboende barn 0-5 år	-0.36	-0.21~
Hjemmeboende barn 6-15 år	0.08	0.91***
Hjemmeboende barn 16-19 år	0.15	0.14
Yrkesaktiv, heltid	-0.02	0.36*
Yrkesaktiv, deltid	0.13	0.11
Student	0.99	0.23
Konstant	-2.35***	-2.94***
N =	1011	2619

Kilde: Frivillig innsats 2014.

*** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05, ~ p<0.10

Litteratur

- Bergh, Johannes (2013): *Valgdeltakelsen i ulike aldersgrupper. Historisk utvikling og oppdaterte tall fra stortingsvalget 2013*. Notat. Oslo: Institutt for samfunnsforskning:
- Chung, Janne og Gary S. Monroe (2003). "Exploring social desirability bias". *Journal of Business Ethics*, 44 (4): 291 - 302.
- Dalton, Derek og Marc Ortegren (2011). "Gender Differences in Ethics Research: The Importance of Controlling for the Social Desirability Response Bias". *Journal of Business Ethics*, 103 (1): 73-93.
- Folkestad, Bjarte, Dag Arne Christensen, Kristin Strømsnes og Per Selle (2015). *Frivillig innsats i Noreg 1998-2014. Kva kjenneteikner dei frivillige og kva har endra seg?* Rapport 4/2015. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Folkestad, Bjarte og Hilmar Langhelle Mjelde (2016). *Variierer aktivt organisasjonsmedlemskap etter kommunale kjennetegn?* Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Fridberg, Torben (2014). "Udviklingen i frivilligt arbejde 2004-2012" s. i Fridberg, Torben og Lars Skov Henriksen (red.), *Udviklingen i frivilligt arbejde 2004-2012*. . København: SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd.
- St.meld, nr.19 (2014-2015). *Folkehelsemeldingen*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet
- St.meld, nr.29 (2012-2013). *Morgendagens omsorg*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet
- Sundeen, Richard A., Sally A. Raskoff og M. Cristina Garcia (2007): "Differences in perceived barriers to volunteering to formal organizations: Lack of time versus lack of interest". *Nonprofit Management and Leadership*, 17 (3): 279-300.
- Wollebæk, Dag og Karl Henrik Sivesind (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Rapport 3/2010. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, Dag, Synne Sætrang og Audun Fladmoe (2015). *Betingelser for frivillig innsats. Motivasjon og kontekst*. Rapport 1:2015. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, Guro (2014). Små partier - store endringer. Medlemskap i ungdomspartiene i Norge 1998-2011. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 14 (1): 1355-148.